

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 3, 2017

Sayfa: 1553-1572

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[30-05-2017] – [20-07-2017]

Konstantinos Maleas Örneğinde Yunan Resim Sanatında Ard İzlenimcilik¹

Burak BOYRAZ

Arş. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi

Res. Asst., Yıldız Technical University, Faculty of Art & Design

orcid.org/0000-0002-1373-7234

bboyraz@yildiz.edu.tr

Öz

1821 yılındaki ayaklanma ile Osmanlı tebaasından çıkmaya başlayan Yunanlar, bu tarihten sonra Batıyla etkileşimlerini arttırmıştır. Fakat artan etkileşimler sadece siyasal ya da ekonomik düzeyde kalmamış kısa sürede sanat disiplini de bu skalaya dâhil olmuştur. Metinde de söz konusu sürecin ard izlenimciliği ilgilendiren kısmı, bahsi geçen akımın ülkedeki önemli temsilcilerinden İstanbul doğumlu *Konstantinos Maleas* üzerinden tetkik edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümünde Yunan Krallığı'ndan *Lozan Barış Antlaşması*'na (1923) kadar ki Yunan Devleti ele alınmış, hemen ardından belirtilen periyotta güncellenen Yunan resim sanatına değinilmiştir. Takip eden bölümde ise *K. Maleas* ve yapıtlarına yer verilmiş, sonuç başlığı altında da genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunanistan, Sanat, Plastik Sanatlar, Resim, Ard İzlenimcilik, Konstantinos Maleas.

Post-Impressionism in the Greek Painting in Konstantinos Maleas Sample

Abstract

Greeks who ceased to be a citizen of Ottoman Empire with the revolution in 1821, started to enhance their mutual interaction with the West after said date. However, enhanced interactions were not only remained in political or economic level but art discipline has also been involved in this scale. The part, within the text, which concerns the post-impressionism of the subject process has been viewed over *Konstantinos Maleas*, Istanbul born and one of the most significant representatives of this movement of art. Accordingly, in the first part of the study, State of Greece from Greek Kingdom until *The Treaty of Lausanne* (1923) has been discussed and right after this, Greek painting art which is updated within the stated period is mentioned. As for the following part, *K. Maleas* and his work of arts were being addressed and finally an overall assessment was carried out under conclusion heading.

Keywords: Greece, Art, Plastic Arts, Painting, Post-Impressionism, Konstantinos Maleas.

¹ Yazarın *Yükseköğretim Kanunu*'nun 39. maddesi kapsamındaki yurt dışı görevlendirmeleri çerçevesinde hazırlanmıştır.

Giriş

Türkiye ya da Yunanistan perspektifinden bakıldığında her iki ulusun ortak paydaları bulunan bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Ne var ki 1821 yılındaki ayaklanma sonrasında ayrılan yollar ve devamında tekerrür eden siyasi krizler iki ülkeyi de farklı politikalara yöneltmiştir. Bu anlamda Yunanistan diplomatik ilişkilerinde daha Batı merkezli hareket etmiş, ekonomik iyileşmede ivme yakalayan orta sınıf Yunanlar da kısa sürede bu merkeze uyum sağlamıştır (Repousis, 1999, s. 333-334). İzlenen yolun plastik sanatlara yansımaları da uzun sürmezken, Yunan ressamlar özellikle 19.yy ve sonrasındaki üretimlerle Avrupa resim sanatında yer edinmiştir.²

Metnin ana örneklemini İstanbul doğumlu ressam *Konstantinos Maleas*³ da söz konusu sanatçılardan biridir. Lakin *K. Maleas*'ı etüt etmeden önce Yunan devletinin o yıllardaki siyasi durumuna ve Yunan resim sanatının 19.yy sonlarından 20.yy başlarına kadar ki değişimine göz atmak gerekir. Belirttiğimiz çizgide araştırma için ilk etapta bir literatür taramasında bulunulmuş, Yunan yazarların kaleme aldığı eserler irdelenmiştir. Yunan resim sanatının ve bu sanata yön veren girişimlerin Yunan yazarlarca hangi yaklaşımlarla ele alındığının anlaşılması hedefiyle gerçekleştirilen taramadan sonra mukayese adına diğer kaynaklar tetkik edilmiştir. Sonraki adımdaysa bir saha araştırması yapılmış ve ülkenin başkenti, *K. Maleas*'ın da son yıllarını geçirdiği Atina ziyaret edilmiştir.

Atina ziyaretinde metindeki yorumları geliştirebilmek amacıyla başta Syntagma'da⁴ bulunan ulusal tarih müzelerinde Yunan siyasi tarihini simgeleyen koleksiyonlar üzerinden ilgili nesne ve belgeler analiz edilmiştir. Ardından *K. Maleas*'ın yapıtlarını birinci elden gözlemlemek üzere 19. ve 20. yy Yunan sanatçılarının üretimlerini barındıran *B&M Museum*'a⁵ gidilmiştir. Burada ard izlenimciliğe dair orijinal örnekler incelenmiş ve genel değerlendirme için görsel argüman toplanmıştır.

1. Yunan İsyanı'ndan Lozan Barış Antlaşması'na Yunan Devleti

Yunan akademisyen *Athanasia Glycofydi – Leontsni* Yunan resim sanatına dair bir tarih sınıflandırması önerisi sunmuş ve bu öneriyi; *Antik, Bizans* ve *Modern* dönemler olmak üzere üçe ayırmıştır (Glycofydi – Leontsni, 2014,

² Yunan ressamların izlediği rota sadece Batı coğrafyasıyla sınırlı kalmamıştır. Dönemin sanatçıları oryantalist yaklaşımların etkisiyle Anadolu üzerinden Ortadoğu'ya da açılmış; Suriye, Filistin ve hatta Mısır'da araştırmalar gerçekleştirmişlerdir.

³ *Κωνσταντίνος Μαλέας*. (İstanbul 1879 – Atina 1928).

⁴ Atina'nın merkez bölgesidir. *Parlamento Binası* bu bölgede yer almaktadır.

⁵ *Basil & Marina Theocharakis Foundation for the Fine Arts & Music* (2004). Syntagma bölgesinde bulunan disiplinlerarası müze. Totalde altı katlı olan bu yapıda sadece Yunan sanatçıların değil Avrupa'nın diğer ülkelerinden tanınmış sanatçıların da yapıtları yer almaktadır.

s.199). Metninde 19.yy ve sonrasını *Modern* döneme dâhil eden yazar, süreci Yunanistan'ın bağımsızlaşma adımlarının atıldığı 1828 ile başlatmıştır. Ancak özde *Edirne Antlaşması* (1828)⁶ ve arkasından kurulan Yunan Krallığı'na işaret eden bu başlangıcı anlamlandırmak için ilk olarak Yunan İsyanı (1821) bakmak gerekir.

1.1.Yunan İsyanı

17. ve 18. yüzyıllarda Mora Yarımadası'nda baş gösteren ve minimal sayılabilecek Yunan isyanları mevcuttur. Ancak Türk ve Yunan literatüründe farklı başlıklarla⁷ ele alınan 1821 isyanı diğerlerinden ayrı bir yere sahiptir.

Liberal yaklaşıma sahip Avrupalıların tarihsel açıdan köklü Yunanlara gösterdiği ilgi ve ekonomik yönden güçlenen orta sınıf Yunanların hamiliğinden beslenen bu isyanda yerel halk⁸ ilk olarak ulusçuluğu sembolize eden görüşlerden etkilenmiştir (Loules, 1991, s.283). Bunlardan 18.yy sonrasında Avrupa kıtasına yayılmış olan aydınlanma girişimlerinden feyizler alan *Rigas V. Fereos / Rhigas V. Pheraios* (1757-1798) gibi düşünürlerin ifadeleri (Kalelioğlu, 2008, s.13) tüm Osmanlı vatandaşlarının aynı hak ve özgürlüklere sahip olması gerektiğini ileri sürmüştür (Droulia, 1997, s.245-247). İzmir doğumlu *Adamantios Korais* (1748-1833) gibi siyaset bilimciler ise bu çıkışı teşvik etmiş, kitleleri hareketlenmeye meyillendirmiştir (Droulia, 1997, s.245-247). Böylelikle Osmanlı tebaasındaki Yunanlara yönelik bağımsızlık doktrinleri üretilmiş, Yunanistan'ın Osmanlı'dan ayrılması için gereken sosyo-kültürel zemin hazırlanmış ve ayrılık yanlısı cemiyet *Filiki Eteryä* kurulmuştur (Prousis, 2011, s. 175).

Filiki Eteryä en başta Ruslardan destek alırken, faaliyet odağında Batı kültüründen haberdar olan Yunan ve Rumlardan yararlanılmıştır. Okuma yazma oranı yüksek ve belirli bir entelektüel düzeye sahip kişilerden oluşan bu kitle aracılığıyla varlıklı tüccarlara, din adamlarına ve siyasi nüfuz sahibi kişilere ulaşılmıştır. Bu sayede ayaklanma adına ekonomik kaynak toplanırken Ege de mübânenet ortamı yaratılmış ve Mora isyanı başlamıştır.

⁶ Osmanlı İmparatorluğu ve Rus İmparatorluğu arasında imzalanan antlaşma. 1828-1829 *Osmanlı – Rus Savaşı*'ni sona erdirmiştir.

⁷ Bkz. *Yunan İsyanı / Yunan Bağımsızlık Savaşı*.

⁸ Günümüzde Yunan toprakları içinde kabul edilen Kavala, Drama ve İskeçe gibi küçük şehirler 14.yy'ın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu himayesine geçmiştir. Bu tarihlerden sonra bölgede Türk nüfusu artmaya başlarken İstanbul'un fethini (1453) izleyen süreçte Atina da Osmanlı'ya dâhil edilmiştir (1458). Akabinde Mora Yarımadası'nın bu zincire katılmasıyla Osmanlılar Yunan toprakları üzerinde egemenlik kurmuştur. Böylelikle Yunan ve Rumlar Osmanlı vatandaşı sayılmış, iki topluluk imparatorluğun çok uluslu sisteminin bir parçası olmuştur.

Şekil 1. Atina'daki War Museum'da yer alan ve ayaklanma döneminde Osmanlılar karşısında Yunanların askeri kolu olan Armatolos'ların (Armatoli) askeri kıyafeti. 1821. **Kaynak:** B.Boyras Arşivi, 2017.

Kısa sürede Orta Yunanistan ve Girit adasına sıçrayan isyan başlarda Osmanlı'nın üstünlüğüne tanık olmuştur. (Öncesinde *Tepedelenli Ali Paşa*'nın (1744-1822) Yanya ayaklanmasıyla uğraşan) Osmanlılar, Mora'daki durumu kontrol altına almak için Mısır Valisi *Kavalalı Mehmet Ali Paşa*'dan (1769-1849) yardım almıştır. Ancak Batı ülkelerinin duruma müdahil olmasıyla üstünlük Yunanlara geçmiş, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa*'nın askeri gücünü

yarım adadan çekmesiyle (1828) Osmanlı'nın buradaki kontrolü sekteye uğramıştır (Finlay, 1861, s.340). Devamında Yunan askeri birlikleri sahalalarını genişletirken, *Osmanlı – Rus Savaşı* (1828-1829) sonunda güçten düşen Osmanlılar ve Ruslar arasında 1829 yılında *Edirne Antlaşması* imzalanmıştır.

1.2.Yunan Krallığı

Edirne Antlaşması'yla Yunan Krallığı'nın kurulması adına ilk adımlar atılırken, 1832 yılındaki *Londra Antlaşması*'yla krallık dünyaya duyurulmuştur. Taht ise İngiltere, Fransa ve Rusya gibi ülkelerin girişimleriyle o yıllarda henüz çok genç olan Bavyeralı *I.Otto*'ya (1815-1867) önerilmiştir (Kılıçoğlu Cihangir, 2016, s.104-105). Fakat *I. Otto*'nun gençliği nedeniyle krallığın yönetimi ilk yıllarda danışmanlar/naipiler konseyi/kurulu tarafından yürütülürken, alınan kararlar Yunanlar tarafından eleştirilmiş ve *I. Otto*'nun iktidarlığı tartışılmaya başlamıştır (Kılıçoğlu Cihangir, 2016, s. 105). Tartışmalar çok geçmeden ayaklanmaya dönüşürken, Rönesans sonrasında Avrupa'nın göz bebeği olan Yunanlar için ulus kimliği meselesi bir kez daha masaya yatırılmıştır. Böylece (Osmanlı sonrasında Batı merkezli politikalarından referanslar alan) ülke halkı anayasa çalışmalarına yoğunlaşmış ve 1863 yılında *I. Otto* tahttan indirilmiştir. Ancak devrilen kralın yerine bu kez bir başka genç soylu *I. George* (1845-1913) geçmiştir (Pirinççi, 2006, s. 64).

I. George'un tahta geçmesi ilk zamanlarda Yunan Krallığı'nın politikalarında bir değişkenlik olmayacağı izlenimi vermiştir. Lakin *I. Otto*'ya kıyasla çok daha girişken olan yeni kral yarım yüzyıl kadar tahtta kalmış, krallık sınırlarını genişletmiş, yeni bir anayasa hazırlatmış ve önceki yıllarda ayaklanmalarla gündeme gelen Yunan siyasetine istikrar getirmiştir (Pirinççi, 2006, s. 64). Öyle ki süre zarfında İyon adaları Yunan topraklarına katılırken, başta Birleşik Krallık ile yakın ilişkiler kurulmuş, çok sayıda siyasi temsilci Avrupa'ya gönderilmiştir. Gönderilen temsilcilerle Yunanların bölge coğrafyasının asıl sahibi olduğu ve Doğu yönlü genişleme politikasının altı çizilmiştir. Hâlihazırda Osmanlı topraklarında bulunan azınlığın (önemli bir kısmının) Yunan esaslı olduğuna bu temsilciler aracılığıyla bir kez daha değinilirken, ikili diyaloglarla Yunan yanlısı propagandanın çerçevesi genişletilmiş, Avrupa nezdinde Osmanlı'nın yeniden güçlenmesinin sadece Ege için değil tüm kıta için bir sorun teşkil edeceği düşüncesi pekiştirilmiştir. Fakat genişleme yanlısı politikanın baş mimarı *I. George* Selanik şehrinde uğradığı bir suikast sonrasında öldürülünce ülkenin siyasi stratejilerini revize etmesi gerekmiştir. Zira kralın ölümünü takip eden bir kaç yılda bölge coğrafyasında ekonomik kriz baş göstermiş, yaşam koşulları üzerine asgari politikalar masaya yatırılmıştır.

Şekil 2. Atina'daki *National History Museum*'da yer alan *I. George'*un portresi. *G. Lakovidis*, 1914.

Kaynak: *B.Boyras* Arşivi, 2017.

Yunanistan da hal böyleyken Batı sahasında küresel anlamda gerginleşen siyasi konjonktürün bir gerekliliği olarak ekonomik ve askeri politikalar merkeze alınmıştır (Birsell, 2012, s.1243). Bu durum Avrupa destekli Yunanların bir süre yalnız kalacağına işaret ederken sonraki kral *I. Konstantin* (1868-1923) otoritesini güçlendirme yönlü adımlar atmayı istemiştir. Lakin 1910 yılında askeri yönetim eşliğinde başbakanlık görevine getirilen *Eleftherios Venizelos*'un (1864-1936) çizgisi, *I. Konstantin*'e kıyasla bakanlar nezdinde daha kabul görmüştür. Girit doğumlu bu devlet adamı

izlediği akılcı ve sirküler politikalar eşliğinde Yunan halkının desteğini kazanırken, mevcut kralın yerine oğlunun geçmesiyle iktidarlık kısmi biçimde *E. Venizelos*'a kalmıştır.

1.3. Lozan Barış Antlaşması (1923)

E. Venizelos'un devlet adamlığı süresince tabii ki krallık devam etmiştir. Hatta uzun vadede *I. Konstantin*'den sonra *Aleksandros* (1893-1920), *II. George* (1890-1947), *I. Paulos* (1901-1964) ve *II. Konstantin* (1940) gibi soylular krallık tahtına oturmuştur. Fakat *E. Venizelos* en başta *Balkan Birliği* (Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ) adına gösterdiği siyasi performansla dikkat çekmiş ve doğduğu Girit adasının Yunan devletine katılmasını sağlamıştır. İç siyasette muhalif çizgisiyle zaman zaman görevden uzaklaştırılmasına karşın Batı geneline yakın politikalar izleyen *E. Venizelos* kendi cephesinde nitelikli ittifaklar kurmuş ve *Nasyonal Sosyalist* karşıtı bir perspektifin takipçisi olmuştur. Bu anlamda *Birinci Dünya Savaşı*'ndaki (1914-1918) duruşuyla ülkesinin muharebeden galipler safında ayrılmasını sağlamış ve halkınca takdir görmüştür. Dahası (savaş sonrasında toprak kazandıran) Yunan lider iktidarlığını Avrupa gözünde de pekiştirmiş ve uluslararası stratejilerin tartışıldığı müzakerelerde bizzat yer almıştır.

Başarılarına karşın yurt içinde gerçekleştiremediği *Megali İdea* politikası nedeniyle yavaş yavaş eleştiri alan *E. Venizelos* 1919 yılından sonra yine Batı desteğiyle Anadolu'nun Ege sahasına çıkarma yapmıştır (Birsell, 2012, s.1243-1244). Askeri hareketi *Mondros Mütarekesi*'yle (1918) ilişkilendiren ve bunun bir gereklilik olduğu konusunda müttefiklerini ikna eden⁹ lider burada da başarılı sonuçlar alamamıştır. Çünkü bölge coğrafyasını iyi tanıyan Türk halkının direnişi ve *Mustafa Kemal Atatürk*'ün (1881-1938) savaş sanatına olan hâkimiyeti başta İzmir şehrini kontrol altına almaya çalışan Yunan birliklerinin kuşatma arzusunu kırmıştır. 1920 yılındaki *Sevr Antlaşması* da nitelik kazanamayınca *E. Venizelos* politikalarını gözden geçirmek durumunda kalmıştır. Devamında da bölgedeki üstünlük Türk birliklerine kaptırılmış ve iki ülke arasında yeni bir antlaşma yapılması zorunlu hale gelmiştir.

⁹ Akademisyen *M. T. Birsell*'in *McMillan*'dan aktardığı üzere; Anadolu'yu işgal planının ilk olarak *Lloyd George* tarafından *E. Venizelos*'a sunulduğu bilgisi de mevcuttur (Birsell, 2012, s.1244).

Şekil 3. E. Venizelos 'un War Museum' daki portresi. Kaynak: B.Boyraz Arşivi, 2017.

Bu aşamada İngiltere ile bir kez daha yakınlaşan Yunanlar Anadolu coğrafyasındaki yenilgi sonrasında Türk ve Yunan halkları arasında nüfus mübadelesinin zorunlu olduğuna kanaat getirmiştir. Yine savaş tazminatı, kamu kurumlarının durumu, Batı Trakya ve Ege'deki adalar gibi konular Türk ve Yunanlar için problem teşkil etmiş, mevzu bahis problemlerin çözüme kavuşturulacağı yer ise İsviçre'nin Lozan şehri olmuştur (Cin, 2012, s.80-81).

Lozan şehrine E. Venizelos öncülüğünde giden Yunan heyeti bahsi geçen sorunları hükümetin ulusçu çizgisi doğrultusunda çözebilmek için ciddi gayret sarf etmiştir. Henüz konferans sürecinde İngiltere ile birlikte Türk tarafına baskı yapan heyet, ara verilen dönem sonrasında George Curzon'un (1859-1925) görüşmelerden ayrılmasıyla baskısını E. Venizelos'un girişkenliğiyle sürdürmüştü, ancak önceki çatışmalara karşılık tamirat bedeli

ödemektense Karaağaç bölgesini Türklere vermeyi kabul etmiştir. Mübadele konusu da iki tarafın uzlaşmasıyla çözülürken, adalar hususunda İtalya yanlısı bir çizgi izlenmiştir.

Antlaşmanın Yunan tarafı adına en büyük kazanımıysa Batı ile kurulan ittifakın pekiştirilmesi olmuştur. Çünkü Yunanistan iki dünya savaşı arasındaki devirde Avrupa ülkeleriyle “eş güdümlü koordinasyon” yeteneğini en belirgin biçimde Lozan'da göstermiştir. Başta İngilizlerle olmak üzere geliştirilen siyasi diyaloglarla ülkenin ekonomik ve askeri kriz dönemlerinde Batıdan üst düzeyde destek alması sağlamıştır. Bu durumun geri dönüşleri *İkinci Dünya Savaşı* (1939-1945) yıllarında gerçekleşirken, Yunan ve Türkler arasındaki ilişkilerde ise 1923 sonrasında daha pozitif adımlar atılmıştır.

2. Bağımsızlık Sonrasında Yunan Resim Sanatı

Yunanların Avrupa siyasetinde bu denli hızlı ilerlemesinde Batı ile teolojik kültüre dayalı ortak bağların etkisi kuvvetlidir. Ancak asıl ilgimiz ülke sanatının azınlık topluluğundan ulus devletine ilerleyen yolda Avrupa sanat akımlarıyla etkileşime girerek temsili ve belgesel bir rol oynamasıdır.

Bu noktada yine Mora yarımadasındaki ayaklanmadan başlanabilir. Ayaklanmaya kadar Ege coğrafyasındaki Yunan halklarının benimsediği en temel sanat ikonografi olmuştur. Hıristiyanlık dinine özgü figüratif betimlemelerin, mitolojik karakterlerin, doğum ve ölüm gibi doğal olayların sembolist yaklaşımlarla ele alındığı bu sanat pek çok Yunan evinde yer edinmiş ve küçük örneklerle de olsa temsil edilmiştir (Glykofrydi – Leontsni, 2014, s.199). Fakat ayaklanmanın organize edilmesi ve ardından yaşanan gelişmeler Yunan kimliğinin bağımsızlaşması üzerine hikâyeler türetmiştir. *I. Otto* ve danışmanlar konseyinin yönetimi devralmasıyla ülkeye gelen (çoğunlukla Bavyeralı) yabancı akademisyenlerin neoklasizme olan yakınlıkları ve Antik Yunan Sanatı'na duydukları saygı da bu hikâyelerin ulusal sanatın şekillenmesi için kullanılması hususunda Yunanlıları cesaretlendirmiştir. Böylelikle ayaklanmaların hazırlık süreci, Osmanlılara karşı verilen mücadele, muharebeler ve tabii ki siyasiler 19.yy Yunan resminin ana temalarına dönüşmüştür (Vlachos, 2002, s.1).

Ege ulusuna dair folklorik öğelerin, günlük yaşamı betimleyen detayların ve dine bağlılık gibi konuların da bu temalar içinde yer aldığı periyodun belirgin yaklaşımlarıysa gerçekçilik ve oryantalizmdir. O yüzyılda Batı'da etkili olan bu akımlar savaş ve çarpışma sahnelerini belgesel üsluplarla ele almaları yönünden Yunanlılar için kullanışlılık arz ederken, Batı sanat eğitimine tabi olmuş ressamın sözü geçen üslupların ülke coğrafyasında hızla yayılmasına aracılık etmiştir. *Nikephoros Lytras* (1832-1904), *Nicolaos Gyzis* (1842-1901) ve *Theodoris Rallis* (1852-1909) gibi isimlerin başı çektiği bu ressamın Almanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerde eğitim alan bireylerken,

ilgili periyotta Yunanistan'ın en kabul gören sanat eğitimi kurumu *Atina Güzel Sanatlar Okulu* olmuştur (Mavromichali, 2009, s.344).

Yunan resim sanatının bir ekole dönüşmesi için çaba sarf eden bu okul, *Münih Okulu* öğretileriyle dönemin Yunan sanatçılarına etkisi altına almıştır. Misyon açısından Yunan diasporasıyla aynı vizyonunu paylaşan *Atina Güzel Sanatlar Okulu* etnik kimliğin betimlenmesi hususunda (tıpkı Türkiye'de cumhuriyetin ilanından sonra *Sanayi-i Nefise*'nin yaptığı gibi) görsel bir sorumluluk üstlenmiş, orta sınıf Yunanların resme artan ilgisi de Ege'de Batı ile uyumlu başka yaklaşımların yer bulmasını sağlamıştır.

Athanasia Glycofrydi - Leontsini'nin ifadesiyle 1844-1862 aralığında ulus kimliğini pekiştirme çabasını sürdüren Yunanlar, tuvalerde Avrupa ile paralel biçimde egzotik elementler de aramış, Yunan topraklarının yanı sıra Doğu istikametinde seyahatler yapan sanatçılar da bu türeve girebilecek kadrajları sıcak renkler ve açık tonlarla resmetmiştir. Böylece geç periyotta (1863-1881) Yunanistan'da izlenimci üsluplar baskınlaşırken ressamlar araştırma sahalarını genişletmiş, Doğu'nun uzak köşelerindeki üretimlerde "coğrafi belge" niteliğindeki manzaralar öne çıkmıştır (Glycofrydi - Leontsni, 2014, s.199-200).

Şekil 4. Dönemin Yunan resim sanatına dair örneklerden bazıları Atina'daki *War Museum* çatısı altındadır. Görselde söz konusu müzede bulunan ve *Yunan İsyanı* dönemini hedef alan "Fighting for the Flag (The Output of Missolonghi)" isimli çalışma yer almaktadır. **Kaynak.** B.Boyraz Arşivi, 2017.

Şekil 5. İzlenimci Yunan sanatçılardan tarihi sahneler içeren deniz resimlerinin önemli temsilcisi Konstantinos Volanakis'in (1837-1907) *Fishing Boat* adlı çalışması. 58x130,5cm. B&M Museum. Kaynak. B.Boyras Arşivi, 2017.

Bu türden kesitler sonraki kuşak Yunan ressamlar tarafından da resmedilirken 19.yy sonlarına doğru eğitimlerini tamamlayan, 20.yy başlarında ise ilk ciddi üretimlerini gerçekleştiren sanatçılar, özgünleşme yolunda ard izlenimci çizgiye daha yakın durmuştur. *Paul Cezanne* (1839-1906) ve *Vincent Van Gogh* (1853-1890) gibi isimlerin gündeme getirdiği kritikleri takip eden bu sanatçılar izlenimciliğin sınırlamalarını geride bırakma gayesiyle sübjektif yaklaşımlara yönelirken, peyzajlarda yaygınlaşan üslupsa "liriklik" olmuştur.

Şekil 6. *Thalia Flora-Karavia*'nın *Constantinople* adlı çalışması. 44x65cm. 1905. B&M Museum. Kaynak. B.Boyras Arşivi, 2017.

Konstantinos Parthenis (1878-1967)¹⁰, *Thalia Flora-Karavia* (1871-1960)¹¹ ve metnin sanatçısı *K. Maleas* gibi Ege coğrafyasından uzakta doğan veya Asya ya da Doğu kurumlarında da eğitim almış sanatçılar eserlerine bu çizgiyi taşımıştır. Dahası edindikleri vizyonun etkisiyle Türkiye, Mısır, Lübnan ve Fas gibi ülkelerden manzaraları daha yalın biçimde resmetmiş ve Yunan izlenimciliğinin şekillenmesi için “sadeleştirilmiş” bir kapı açmışlardır. Aynı üslubu seyahatlerinden döndüklerinde de sürdüren sanatçılar deniz manzaralarına ayrı bir özen göstermişlerdir. Ege toplumlarının ortak noktası olan deniz kültürünün Yunan modernizmini sembolize edercesine öne çıktığı bu çalışmalarda; kıyıları, sahil kasabaları, balıkçılar ve tekneler sıklıkla tercih edilen sahnelerken, Doğu coğrafyalarına özgü ışık-gölge kontrastları burada kendini *Grek Işığı* olarak göstermiştir.

Şekil 7. B&M Museum. İç Mekândan Kesit 2. Kaynak. B.Boyraz Arşivi, 2017.

20. yy başlarına işaret eden sürecin bu ayağında ülkede yeniden eski ikonografi sanatına ilgi belirmiştir. Ayvalık/Türkiye doğumlu *Fotis Kontoglou*'nun (1896-1965) üretimleriyle o yıllarda bir kez daha hatırlanan ikonografi sanatı, Yunanlar için temelde Bizans kültürüne dönüşe sembolize etmiştir. En başta Ortodoks kiliselerinin vazgeçilmezi olan ikonografik üslup ileriki yıllarda yaygınlaşırken Yunanlar bu üslubun nitelikli üreticisi olmuştur. Ancak *Balkan Savaşları* (1912-1913), *Birinci Dünya Savaşı* ve *E. Venizelos*'un *Megali Idea*'sı gibi siyasi çerçeveye dâhil edilebilecek gelişmeler ülke sanatçıları yeniden ulusalcı üretime meyillendirmiştir. Tıpkı bağımsızlık sürecine yönelik resimlerde olduğu gibi bu tür çalışmalarda da

¹⁰ İskenderiye doğumludur.

¹¹ İstanbul'da *Özel Zapyon Rum Okulu*'nda eğitim almıştır.

kahramanlıklar ve muharebe sahneleri öne çıkmış, başta *E. Venizelos* olmak üzere siyasi liderlerin portreleri resmedilmiştir.¹²

3. Konstantinos Maleas (1879 – 1928)

Yunan resim sanatının bağımsızlık sonrasında 20.yy'ın ilk çeyreğine kadar ki gelişimi bu şekilde özetlenebilir. Ama *K. Maleas*'dan bahsetmeden önce temas etmemiz gereken bir konu daha mevcuttur. O da Yunan ve Türk toprakları arasındaki karşılıklı göçler ve mübadeledir.

Bilindiği gibi Ege'de yaşanan ve Yunan tarihinde *Küçük Asya Felaketi* olarak isimlendirilen 1919-1922 olayları sonucunda iki ülke vatandaşlarının yer değişimi zorunluluk teşkil etmiştir.¹³ Ancak Lozan'da kesinliğe kavuşturulan bu karşılıklı yer değişimi öncesinde Türkiye coğrafyalarındaki çok sayıda Yunan ve Rum kökenli aile zaten Yunanistan'a göç etmiş ya da göç etmeye başlamıştır.

Balkan Savaşları hatta çok öncesindeki *Osmanlı-Yunan Muharebesi* (1897) dönemlerindeki çatışmalar nedeniyle kendi istekleriyle göç eden bu aileler mevcut olanakları doğrultusunda çeşitli bölgelere yerleşmiştir.

1923 yılındaki protokolle zorunluluk teşkil eden göçler (mübadele) ise *E. Venizelos* tarafından daha çok Kuzey topraklarına yönlendirilmiştir. Bir nüfus politikası olarak tanımlanabilecek bu hareketle bölge coğrafyasının Yunanlaştırılması amacı güdülürken, Anadolu'dan gelen göç dalgasının ekonomik yönden güçlü ve entelektüel birikime sahip bireylerden oluşması, orta sınıfın genişlemesine yardım ettiği gibi ülke sanatına da katkıda bulunmuştur. Nitekim göçün bir sonucu olarak Türkiye doğumlu olan hatta Türkiye coğrafyasında eğitim alan pek çok sanatçı üretimlerini artık Yunan kimliğiyle gerçekleştirmiş, Batı sanat tarihindeki yerlerini Ege ülkesine hizmet ederek kazanmıştır.¹⁴

Kendi zamanının önemli izlenimcilik sonrası sanatçılarından *K. Maleas*'da resim sanatında dikkate değer bir çerçeveye sahiptir. Ülkesinin Batı siyasetinde yer edinmeye başladığı yıllardaki sanatsal duruşuyla Yunan resminin modernleşme çizgisine destek veren sanatçının üretimleri bugün Avrupa'nın önemli müzelerinde bulunmaktadır. Ancak sanatçıyı çağdaşlarından ayıran tek özelliği sanatı değildir. Doğduğu ve bir süre

¹² Mevzu bahis temaları içeren yapıtlar ülkede kamu kurumları, çeşitli komisyonlar ve özel koleksiyonerler tarafından sahiplenilmiştir. Bu tür çalışmaların bir kısmı Atina'da bulunan müzelerde görülebilir.

¹³ Toplamda 1.200.000 civarında Rum Yunanistan'a gönderilirken 400.000 kadar Türk vatandaşı da Anadolu topraklarına yerleştirilmiştir.

¹⁴ Detaylı Bilgi İçin Bkz. Boyraz, B. (2016). "1923 Yunan – Türk Nüfus Mübadelesi, Millileştirme Politikaları ve Güncellenen Türk Resim Sanatı ", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi / Journal of the Human and Social Science Researches*, Cilt: 5 Sayı: 8, ss. 2707-2741.

yaşadığı şehir olan İstanbul ile Yunan kimliğinin gelişmesi için gösterdiği çaba onunla ilgili ele alınması gereken diğer konulardır.

Yunan Krallığı'nın kurulmasından çok sonra 1879 senesinde doğan sanatçının ömrünün ilk yılları Osmanlı topraklarında geçmiştir. Doğumundan kısa süre önce Batı disipliniyle parlamenter bir sistemle yönetilmek isteyen Osmanlı aydınlarının girişimleriyle ilan edilen ancak dönemin padişahı II. Abdülhamid (1842-1918) tarafından kaldırılan *Birinci Meşrutiyet*'in (1876) artçı tartışmaları K. Maleas'ın İstanbul zamanlarının başındaki en temel siyasi gündemdir.¹⁵

Muhalefet yanlısı toplantılarda (padişahlık makamının yetkilerini sınırlayan) meşrutiyetin geri getirilmesinin gerekliliği yüksek sesle dillendirilirken pes etmeyen Osmanlı aydınları Batı kanadındaki siyasi ilişkilerini geliştirmeye yönelmiş, azınlık temsilcileriyle müzakerelerde bulunmuşlardır. Fakat 1885 yılında Bulgarlar tarafından Doğu Rumeli'de yapılan darbe, 1890'larda Erzurum'da Ermeni olayları ve 1896'daki isyanla, önemli oranda Rum azınlığın bulunduğu Girit adası (ile Epir'in egemenliği) üzerine başlayan *Osmanlı-Yunan Muharebesi* gözleri önce II. Abdülhamid'in askeri becerisine sonra da Anadolu'da ikamet eden azınlığa çevirmiştir.

Bunlardan sonuncusunda Nisan ve Mayıs aylarında gerçekleşen muharebede Osmanlılar Yunanlar karşısında kısa sürede üstünlük kurmuştur. Hatta Atina kabinesi düşmüş, Osmanlı askerleri de Yunan topraklarına doğru mesafe kat etmiştir. Lakin muharebe bitimindeki müzakerelerde Batı uluslarının müdahalesiyle Girit adasında bir Rum muhtarlığı kurulmuş, savaş tazminatı isteyen Osmanlılara da beklentinin altında bir ödeme yapılması kararlaştırılmıştır. Mevzu bahiste Yunanların Batı coğrafyalarındaki ilişkileri Osmanlı'nın askeri üstünlüğünün önüne geçmiştir. Buna karşılık benzer bir durumun tekrarlanmaması için Osmanlı kanadında önlemler alınmaya başlarken Anadolu'daki Rum azınlıklarla Türkler arasında gergin bir hava baş göstermiştir.

Bahsettiğimiz süreçte eğitimini *Fener Rum Lisesi*'nde (İstanbul) alan K. Maleas muharebeyi izleyen yıllarda ülkeden ayrılmıştır. Mimarlık alanında tahsil yapmak hedefiyle Paris'e giden sanatçı Osmanlı'da *İkinci Meşrutiyet*'in (1908) ilan edildiği döneme doğru resim çalışmalarına başlamış ve yapıtları ard izlenimciliğe dâhil edilen Fransız *Henri Martin* (1860-1943) ile tanışmıştır. *H. Martin* ile ürettiği periyotta onun radikal vizyonundan etkilenen K. Maleas, *Balkan Savaşları*'nın sona erdiği dönemlerde Fransa'dan uzaklaşarak 1913'de Yunanistan'a yerleşmiştir. Burada baskın durumdaki *Atina Güzel Sanatlar Okulu*'nun gerçekçi etkisinden uzak durma yönünde bir tutum sergileyen

¹⁵ Avrupa devletlerinin iç işlerine müdahil olmasının önüne geçmek ve azınlık topluluklarının merkezi otoriteden kopmasını engellemek gibi amaçları da olan bu sisteme yönelik tartışmaların merkezi İstanbul'dur.

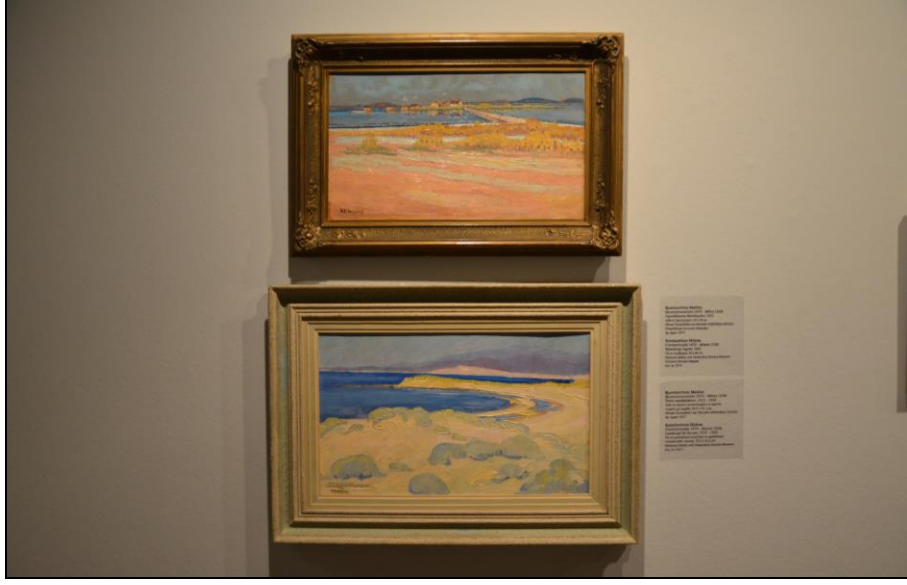
sanatçı Fransa'daki gözlemlerini okulun çizgisinden öne koymuştur. Bu anlamda Ege coğrafyasına E. Venizelos'un *Megali İdea* politikasının gündemde olduğu bir zaman diliminde gelen K. Maleas, çalışmalarını Atina'nın dışında Selanik'de de gerçekleştirmiş ancak siyasi hicivler taşıyan popüler resim anlayışlarından kaçınmıştır (Vlachos, 2002, s.04). Fransa'da izlenimci akımın kurallarının aşılmasına tanık olan sanatçının üretimleri ülkesinde tıpkı H. Martin gibi izlenimcilik sonrası, fovist ve sembolist çizgide sübjektifleşmiş ve yapıtlarında özgün estetiği sembolize eden fırça kullanımları ağırlık kazanmıştır. Issızlığı temsil eden sahillerden, koylardan ve kasabalardan oluşan manzaraları bahsini geçirdiğimiz *Grek Işığı* altında betimleyen K. Maleas figüratif çalışmalarda da bulunmuş ve Yunan köylerinden portreleri tuvallerine taşımıştır (Glycofrydi – Leontsni, 2014, s.205).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında da üretmekten geri kalmayan sanatçı, 1917'de Yunan sanatının dönemin estetik kıstaslarını yakalaması amacıyla kurulan *Art Group'a* (Yunanistan) katılmıştır. Böylece o yıllarda diğer Yunan sanatçıların yaptığı gibi Doğu seyahatlerinde bulunmuş ve ziyaret ettiği coğrafyaları resmetmiştir.

Şekil 8. K. Maleas'ın çalışmalarından. *Methana*, 1918-1920, 46x75cm. Kaynak. B.Boyraz Arşivi, 2017.

Şelil 9. K. Maleas'ın çalışmalarından. Üstte *Messolongi Lagoon*, 1921, 29x49cm. Altta *Landscape by the Sea*, 1918-1920, 33.5x52.2cm. Kaynak. B.Boyras Arşivi, 2017.

İki cihan harbi arasındaki dönemdeyse sadece resimle ilgilenmeyen sanatçı Yunan edebiyatı adına ciddi öneme sahip olan alfabe çalışmalarına katılmıştır. Özde Yunan ulusunun modernleşmesini temsil eden bu çalışmalarda alfabenin resmedilmesiyle (resimlerle desteklenmesiyle) ilgili sorumluluklar üstlenen K. Maleas, yerel basın için de yazılar kaleme almış, güncellenen sanat ve mimari anlayışını etüt etmiştir. Sanatçının kendinden önce gerçekçilik ve izlenimcilik çizgisinde ilerlemiş olan Yunan sanatına dair haberler içeren (sürelî yayınlarda yer alan) metinleriyse kısa sürede ülkede çağdaş sanat eleştirisi için referansa dönüşmüştür.

E. Venizelos'un Lozan şehrindeki antlaşmayla sonuçlandırabileceği Anadolu çıkarması sırasında da Yunanistan'da bulunan sanatçı yine üslubundan kopmamıştır. Ömrünün son yıllarına doğru Ege denizindeki adaları ziyaret eden K. Maleas burada ülkesi adına yeni bir misyon edinmiştir. Bölgede *Balkan Savaşları* öncesinden süregelen adalarla ilgili problemler Avrupa arenasında Yunan, Osmanlı ve İtalyan üçgeninde her daim gündemde kalmıştır. Fakat Yunan, Türk ve Rum halklarının ikamet ettiği bu coğrafyaların himayesi *Birinci Dünya Savaşı* sonrasında İtalyanlara geçmiştir. Ancak Yunanların adalar üzerindeki idealleri sürmüş, 1918 sonrasında pek çok Yunan ressam adaları ziyaret etmiş, sahillerden ve kasabalardan kesitleri resmetmiştir. (Adaların Yunanlarca kimliklendirilmesi hususuna yardımcı olan) Bu çalışmalarla Avrupa nezdinde Ege'nin Yunanistan ile

özdeşleştirilmesi hedefine yardım edilmiştir.¹⁶ Plastik sanatlar disiplinde Yunan politikalarına yardım eden yaklaşımlar sonraları hükümetçe ödüllendirilirken, *K. Maleas* gibi sanatçıların vizyonu ve girişimciliği uzun vadede genç Yunanlar için örnek teşkil etmiştir.

Şekil 10. *K. Maleas*'ın çalışmalarından. *Kameni, Santorini*, 1924-1925, 50x56cm. Kaynak. B.Boyras Arşivi, 2017.

Sonuç

K.Maleas'ın ard izlenimciliğe şekil veren eğilimleri gözlemleyebildiği Fransa, *İkinci Dünya Savaşı* sonrasında sanatın merkezi olma konusundaki üstünlüğünü Birleşik Devletler'e kaptırmıştır. Burada sanatın nesnel yönü kadar içeriksel katmanları da tartışmaya açılırken, pentür estetiğinin yanına kavramsal estetik yerleşmiş, kil ve boyalara hazır nesnelere de dâhil olmuştur. Yunan ressamıların bu süreçte var olmaya devam etmiş ve nitelikli koleksiyonlara kabul almıştır. Belirttiğimiz başarıda şüphesiz *K.Maleas* gibi sanatçıların etkisi mevcuttur. Ancak hem *K.Maleas* hem de diğer ard izlenimci sanatçıların ulaştığı nokta sadece plastik estetikle ilişkilendirilmemelidir. Zira Yunan resminin istikrarlı yükselişinde Yunan diasporasının önemli payı vardır.

19. yy sonunda iyiden iyiye Batı'yı hedef alan, 20.yy'a geldiğimizdeyse bu coğrafyadaki nüfuslarına arttıran Yunanlar ekonomik güçlerini yükseltmiş ve kurdukları (uluslararası ticaretin getirisi olan) diplomatik bağlantılarla Avrupa nezdindeki konumlarını bir adım öteye taşımışlardır. Bu durumun uzantısında Yunan kimliğini tanıtmaya hususundaki yelpazesini genişleten

¹⁶ Bu sanatsal girişime *K. Maleas* da dâhil olurken, *İkinci Dünya Savaşı* (1939-1945) sonrasında (İtalyanların yenilgisinin ardından Paris'te yapılan görüşmelerde) on iki ada meselesiyle tanımlanan adalar grubunun Türkiye yerine Yunanlara bırakılması kararlaştırılmıştır.

diaspora Batı sanat platformlarında modern çizgideki Yunan ressamların yer almasına yardım etmiştir.

Örnekleme için pek çok isimden bahsedilebilir. Fakat bu kısa metinde sadece bir kişiye; *Antonis Benakis*'e (1873-1954) yer vermek yeterlidir. *E. Venizelos*'un yakın arkadaşı, tüccar *Emmanouil Benakis*'in (1843-1929) oğlu *A. Benakis* sanat koleksiyonculuğuna doğduğu ülke Mısır'dayken başlamıştır. Doğu coğrafyalarındayken toplamaya başladığı eserleri 1926'da Atina'ya döndüğünde kamuya açmaya karar veren sanat girişimcisi uzun vadede *Benaki Museum*'u kurmuş, ölene kadar da müzenin gelişmesi için finansal kaynak sağlamıştır. Ancak *A. Benakis*'in Yunan sanatına katkısı sadece genişletmek için çaba sarf ettiği koleksiyonu ve kurduğu müze olmamıştır. Babası *E. Benakis*'in uluslararası ticaretteki bağlantılarını kendi sanat koleksiyonunda yer alan Yunan sanatçıları tanıtmak için de kullanan *A. Benakis* bu yolla Yunan resmi için lobi faaliyetlerinde bulunmuş, 1930'lu yıllardaki uluslararası sanat bienallerinde Yunan sanatçıları temsil edecek "pavyonların" finansörlüğünü üstlenmiş ve benzer türdeki sanat yapılanmalarının seçici kurullarında görev almıştır. Tüm bu girişimlerinde *K. Maleas*'a her zaman ayrı bir köşe tanıyan *A. Benakis*, sanatçının ve modernist çizgideki diğer tüm Yunan ressamların hamisi olmuştur.

Şekil 11. İkonlardan heykellere, tarihi nesnelere kadar geniş bir koleksiyona ev sahipliği yapan *Benaki Museum* (Atina), *A. Benakis*'in misyonunu onun ölümünden sonra da sürdürmüştür. Bu çerçevede güncellenen Batı sanatı ile eş güdümlü üretimler yapan pek çok Yunan sanatçının yaptığı bugün müze aracılığıyla Yunan halkına sunulmaya devam etmektedir. Görselde giydirilmiş figürleriyle tanınan Atina doğumlu *Vlassis Caniaris*'in (1928-2011) müzenin girişinde yer alan *Figure* isimli çalışması yer almaktadır. 1974. (Eser etiketinde sanatçının anısına ibaresi bulunmaktadır). **Kaynak.** *B.Boyras Arşivi*, 2017.

Diasporadan söz ettikten sonra daha önce değindiğimiz göçlere de bir paragraf ayırmak gerekir. Çünkü 20.yy'ın ilk çeyreğindeki (ve hemen öncesindeki) göçlerle Yunanistan'a yerleşen Rumlar Yunan sanatçılara destek vermiştir. Özellikle manzara türündeki resimler Rum sermayeleri ile desteklenmiş, bunlardan Anadolu topraklarını betimleyen yapıtlar hatırı sayılır bir değer kazanmıştır. Bu türden eserlere Yunan topraklarındaki müzayedelerde sıklıkla rastlanabilirken, *K. Maleas* gibi ikili aidiyete sahip ressamların çalışmaları koleksiyonerlerce (pozitif anlamda) ayrı kategorilendirmelere tabi tutulmuştur.

Sonuç olarak 20.yy'ın ikinci yarısından sonra Egeli sanatçıların üretimleri yavaş yavaş müze ve nitelikli koleksiyonlara dâhil edilmiştir. Kültürel ve tarihi değer teşkil eden Yunan resmi de başta İngiltere olmak üzere tüm Avrupa'da benimsenmiş ve nesnel anlamda kabul görmüştür. İçinde bulunduğumuz 2000 sonrasında ise 1960-1970 akımlarının izinde ilerleyen Yunan sanatçıları kazanılan istikrarı kaybetmemek için multi-medya malzemelerden yararlanmaya yönelmiştir.¹⁷ Bu durum Yunan sanatının yenilenmeye devam ettiğini gösterirken, edinilen başarı Yunan resminin geçmişine ilgi uyandırmış, ülkede ard izlenimcilik gibi akımları hedef alan ve metinsel yönden zengin sergiler popülerleşmiştir.

Notlar

a) *Yükseköğretim Kanunu*'nun 39. maddesi kapsamındaki yurt dışı görevlendirmeleri çerçevesinde hazırlanan bu metnin destekleyicisi *Yıldız Teknik Üniversitesi*'dir. Görevlendirme kurumun *Sanat ve Tasarım Fakültesi*'nce yapılmıştır.

Kaynakça

Birsel, M. T. (2013). "Türk Milletinin Uygur ve Büyük Devlet Olma Azmi ve Ulusal Ant", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15: 1241-1257.

Cin, T. (2013). "3647 Sayılı Ve 2008 (3647/2008) Tarihli Yunanistan Vakıflar Yasası ve Uygulamaları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(12): 63-121.

Droulia, L. (1997). The Classics In The Service Of Renascent Greece: Adamantios Korais And His Editorial Work, *Homanitas*, 49: 245-261.

Finlay, G. (1861) *History of the Greek Revolution*, Edinburgh & London: W. Blackwood and Sons.

Glycofydi – Leontsini, A. (2014). "Perceptions of the Oriental in Modern Greek Painting", *Phainomena*, 23/88-89: 199-216.

Kalelioğlu, O. (2008). "1918-1930 Türk Yunan İlişkileri", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁷ Başkent Atina'nın *Documenta 14* (2017) gibi kavramsal sanat odaklı etkinliklere ev sahipliği yapması, Yunanların güncel sanata duyduğu ilgiyi ifade etmek için kullanılabilir.

Kılıçoğlu Cihangir, Ç. (2016). "Yunanistan'da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 58: 99-121.

Loules, D. (1991). "The French Revolution And Its Influence Upon Greece", *A. Ü. Tarih Araştırmaları Dergisi*, 15/16: 283-290.

Mavromichali, E. (2009). "Athens as Urban Landscape in the Painting of the First Decades of the 20th Century". M. Rossetto, M. Tsianikas, G. Couvalis and M. Palaktsoğlu (Eds.) *Greek Research in Australia: Proceedings of the Eighth Biennial International Conference of Greek Studies*, Flinders University June 2009. Flinders University Department of Languages - Modern Greek: Adelaide, 342-353.

Pirinççi, F. (2006). "Yunan Ulusal Kimliğinin Oluşumu Sürecinde İçsel ve Dışsal Parametrelerin Analizi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46/1: 53-78.

Prousis, T. C. (2011). "British Embassy Reports on the Greek Uprising in 1821-1822: War of Independence or War of Religion?", *Archivum Ottomanicum*, 28: 171-222.

Repousis, A. (1999). "'The Cause of the Greeks': Philadelphia and the Greek War for Independence", 1821—1828, *The Pennsylvania Magazine Of History And Biography*, 123/4: 333-363.

Vlachos, M. (2002). *The emergence of modern greek painting, 1830-1930: from the bank of greece collection*. www.bankofgreece.gr. [30.05.2017].

